

РОЗДІЛ 5 ПРАВО

УДК 346.7::351

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.13>

Андрущенко Ігор Григорович,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-2988-7579

Арапін Юрій Миколайович,

здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0007-3829-5085

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE AND MEASURES TO IMPROVE IT

Стаття присвячена аналізу стану адміністративно-правового регулювання ринку зерна у сучасних умовах та формулюванню окремих пропозицій щодо його удосконалення.

Зазначається, що подальший розвиток вітчизняного ринку зерна визначає стан усього економічного потенціалу, рівень продовольчої безпеки держави та соціально-економічну обстановку у суспільстві. У статті вказуються окремі особливості його адміністративно-правового регулювання.

Визначаються умови за яких форми та методи адміністративно-правового регулювання ринку зерна будуть більш ефективними. Викладено авторське бачення стосовно адміністративно-правового регулювання ринку зерна в Україні. Також авторами виділяються основні галузі у сфері агропромислового комплексу.

Виокремлено основні цілі на які слід орієнтуватися при виробленні механізмів адміністративно-правового регулювання ринку зерна, зокрема: забезпечення продовольчої безпеки та підвищення ефективності його державного регулювання.

Авторами виділено п'ять основних функцій державного регулювання ринку зерна, а також визначено основні напрямки політики держави на цьому ринку. Приведено передовий досвід законодавчого регулювання ринку зерна окремих країн-членів Європейського Союзу, зокрема: Угорщини, Хорватії та Франції.

Систематизовано окремі недоліки в системі адміністративно-правового регулювання ринку зерна, що стосуються: податкового регулювання; технічного регулювання; митно-тарифного регулювання; антимонопольного регулювання; цінового регулювання; аграрного протекціонізму.

У статті підкреслюється, що впроваджуючи нові регулюючі механізми на ринку зерна, держава має дотримуватись двох основних цілей, а саме: ліквідації існуючих недоліків на ринку та визначеної соціальної мети.

Автори приводять приклад США щодо функціонування спеціальної інформаційної системи для аграріїв, яка інформує останніх про необхідні заходи на поточний день, ймовірності опадів тощо. Вказується, що в Україні має бути запроваджений режим стимулювання виробництва зернових культур, який встановить спрощені та прискорені адміністративні процедури, дозволить заощадити фінансові ресурси, створить додаткові конкурентні переваги тощо.

Наприкінці статті автори наголошують, що держава має контролювати процеси виробництва, розподілу та обміну зернових культур, так як це буде сприяти забезпеченню продовольчої безпеки держави, а також дотриманню інтересів суспільства загалом.

Ключові слова: ринок зерна, продовольча безпека, адміністративно-правове регулювання, агропромисловий комплекс, сільське господарство.

The article is devoted to the analysis of the state of administrative and legal regulation of the grain market in modern conditions and the formulation of individual proposals for its improvement.

It is noted that the further development of the domestic grain market determines the state of the entire economic potential, the level of food security of the state and the socio-economic situation in society. The article indicates specific features of its administrative and legal regulation.

The conditions under which forms and methods of administrative and legal regulation of the grain market will be more effective are determined. The author's vision regarding the administrative and legal regulation of the grain market in Ukraine is presented. Also, the authors highlight the main branches in the field of agro-industrial complex.

The main goals that should be focused on when developing the mechanisms of administrative and legal regulation of the grain market are highlighted, in particular: ensuring food security and increasing the efficiency of its state regulation.

The authors highlight five main functions of state regulation of the grain market, and also define the main directions of state policy in this market. The best experience of the legislative regulation of the grain market of certain member states of the European Union, in particular: Hungary, Croatia and France, is presented.

Separate shortcomings in the system of administrative and legal regulation of the grain market are systematized, relating to: tax regulation; technical regulation; customs and tariff regulation; antimonopoly regulation; price regulation; agrarian protectionism.

The article emphasizes that when introducing new regulatory mechanisms in the grain market, the state must adhere to two main goals, namely: elimination of existing market deficiencies and a defined social goal.

The authors cite the example of the USA regarding the operation of a special information system for farmers, which informs the latter about the necessary measures for the current day, the probability of precipitation, etc. It is indicated that a regime for stimulating the production of grain crops should be introduced in Ukraine, which will establish simplified and accelerated administrative procedures, save financial resources, create additional competitive advantages, etc.

At the end of the article, the authors emphasize that the state should control the processes of production, distribution and exchange of grain crops, as this will contribute to ensuring the food security of the state, as well as the observance of the interests of society in general.

Key words: grain market, food security, administrative and legal regulation, agro-industrial complex, agriculture.

Глобальні світові катаклізми не можуть не відобразитися на світовій продовольчій безпеці. Так у 2023 рік світ увійшов із кризою голоду. За підрахунками Світової продовольчої програми (агенції ООН, що координує розподіл продовольчої допомоги), кількість людей, які стикаються з гострою нестачею продовольства, злетіла із 282 млн. наприкінці 2021 року до 345 млн. у 2022 році. Близько 50 млн. людей у 2023 році перебуватимуть на межі голоду [1].

За даними ООН, сьогодні кожна сьома людина на Землі лягає спати голодною, а 22 млн. людей на сході Африканського континенту загрожує голодна смерть [2].

Творчими засадами для авторів стали праці вітчизняних вчених та дослідників, які присвятили свої праці окремим аспектам формування, розвитку та регулювання ринку зерна (далі – РЗ) в Україні, зокрема: О. А. Коваленка, Г. М. Колісника, Г. В. Сиротюка, Н. С. Скопенко та ін.

Метою статті є: здійснення аналізу адміністративно-правового регулювання ринку зерна в Україні та формулювання окремих пропозицій щодо його удосконалення.

Значимо, що РЗ є найважливішою складовою економіки України, де виробляється життєво необхідний для суспільства продукт та зосереджений величезний економічний потенціал. Нині розвиток РЗ вирішальною мірою визначає стан

усього економічного потенціалу, рівень продовольчої безпеки держави та соціально-економічну обстановку у суспільстві.

РЗ як безпосередній об'єкт адміністративно-правового регулювання відрізняється низкою особливостей, зокрема:

- невисокою рентабельністю та тривалим обігом коштів;
- залежністю від природно-кліматичних умов;
- сезонним характером виробництва;
- повільнішою, у порівнянні з іншими галузями, модернізацією виробництва;
- високою капітало- та енергоємністю.

Відповідно до статті 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3]. Беручи за основу цю фундаментальну норму можна стверджувати, що забезпечення гідного життя громадян та продовольчої безпеки країни, зумовлюють актуальність та необхідність пошуку науково-обґрунтованих і доведених на практиці заходів щодо підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання РЗ.

Здійснення ефективного адміністративно-правового регулювання РЗ у сучасних умовах неможливе без встановлення нового адміністративно-правового режиму та посилення заходів щодо забезпечення продовольчої безпеки та зниження

собівартості виробленої продукції. Вироблення більш ефективних у порівнянні з існуючими формами та методами адміністративно-правового регулювання РЗ можливе лише за умови:

- вивчення історичного досвіду даного виду регулювання;
- аналізу причин недостатньої корисності попередньо впроваджених заходів;
- порівняльно-правового аналізу моделей адміністративно-правового регулювання РЗ за кордоном;
- вивчення вимог обов'язкових для країни міжнародних актів та угод;
- чіткої класифікації та аналізу існуючих форм та методів адміністративно-правового регулювання РЗ.

Адміністративно-правове регулювання РЗ є комплексним та багатоаспектним процесом впливу держави на діяльність суб'єктів даного ринку, що ґрунтується на правових та економічних інструментах регулювання, а також поєднує у собі організаційні, управлінські та ринкові елементи. Адміністративно-правове регулювання РЗ – це цілеспрямований вплив правових норм на суспільні відносини, що формуються на РЗ, а також моніторинг співвідношення результатів поставленим завданням та постійна актуалізація визначених цілей. На сучасному етапі на перше місце виходить необхідність забезпечення продовольчої безпеки держави та сприяння конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів РЗ, зростання рівня зайнятості населення, яке проживає в сільській місцевості та підвищення рентабельності агропромислового комплексу (далі – АПК).

Загалом у сфері АПК можна виділити чотири основні галузі:

- сільське господарство (далі – СГ);
- харчової та переробної промисловості;
- ті, що забезпечують СГ матеріально-технічними ресурсами;
- ті, що обслуговують СГ та переробну промисловість, включаючи агрохімічне та ветеринарне обслуговування, торгівлю продуктами харчування та сільськогосподарською сировиною.

При виробленні механізмів адміністративно-правового регулювання РЗ, визначенні його форм і методів варто орієнтуватися на дві основні цілі такого виду діяльності:

- забезпечення продовольчої безпеки;
- підвищення ефективності державного регулювання.

Таке розуміння надає можливість виділити п'ять основних функцій державного регулювання РЗ:

– створення стійкої системи продовольчої безпеки країни на основі формування зернових запасів, їх достатніх резервів для потреб країни, стабілізаційних зернових фондів для забезпечення суспільства зерном та продуктами його переробки;

– створення в сільській місцевості ринкової інфраструктури для подальшого розвитку РЗ;

– розробка та реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення рентабельності діяльності суб'єктів РЗ;

– ухвалення законодавства щодо підвищення якості життя населення яке проживає в сільській місцевості;

– вирішення поточних завдань у сфері охорони навколишнього природного середовища [4].

– У сучасних умовах одним із ключових напрямів політики держави на РЗ є:

– адаптація до нових умов здійснення господарської діяльності на світовому рівні;

– створення мотиваційних механізмів обігу капіталу;

– модернізація та екологізація виробництва зернових культур.

У цьому зв'язку є позитивний досвід законодавчого регулювання РЗ Угорщини. Так, у цій країні на законодавчому рівні серед цілей щодо регулювання РЗ, визначено такі аспекти, як стабілізація аграрного ринку та забезпечення можливості отримання відповідного доходу особами, зайнятими у сфері виробництва зернових культур.

Окрім цього, також має місце досвід адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів РЗ у Хорватії. Так, згідно із Законом Хорватії про державну підтримку сільського господарства та розвитку сільських територій, здійснення контролю та нагляду в даній сфері покладено на сільськогосподарську інспекцію. Сільськогосподарський інспектор у Хорватії має право оглядати земельні наділи, виробничі приміщення, інвентар, перевіряти достовірність документів суб'єктів державної підтримки. При цьому законом передбачено навіть адміністративну відповідальність у вигляді штрафу за невиконання вимог даного закону.

У Франції створено національну публічну установу – Французька агенція інформації, сільськогосподарської та сільської комунікації, яка має комерційний характер і перебуває у підпорядкуванні Міністерства сільського господарства. Призначенням цієї установи є інформаційне та наукове забезпечення сільськогосподарської діяльності, а також просування сільськогосподарської продукції.

Нині в Україні система адміністративно-правового регулювання РЗ не є повною мірою ефективною та результативною. Зокрема є обґрунтовані питання до: податкового регулювання; технічного регулювання; митно-тарифного регулювання; антимонопольного регулювання; цінового регулювання; аграрного протекціонізму.

Проте ці ж питання віднесено до пріоритетних, згідно зі ст. 10 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [5].

Впроваджуючи нові регулюючі механізми на РЗ, держава має дотримуватись 2-х цілей:

- ліквідація існуючих недоліків на ринку;
- наявності конкретної соціальної мети [6, с. 151].

Основним пріоритетом для розробників майбутніх нормативно-правових актів має стати теза про те, що державне регулювання має бути не лише ефективним, але й найрезультативнішим засобом для досягнення мети продовольчої політики.

В умовах сьогодення перспективним даний час перспективним напрямом вдосконалення адміністративно-правового регулювання РЗ має стати мінімізація зайвого регулювання, яке перешкоджає ефективному використанню потенціалу РЗ.

Загалом на РЗ варто вживати заходів щодо розширення доступу суб'єктів ринку до інформації з питань отримання відомостей про проекти нормативно-правових актів, що стосуються РЗ, прогнозу погоди, наукових відкриттів, новинок агротехнічної та сільськогосподарської техніки. У США, наприклад, успішно функціонує спеціальна інформаційна система для аграріїв (farm extention service), яка здійснює щоденне розси-

лання фермерам науково-вивіреної інформації про необхідні заходи на поточний день, ймовірності опадів тощо.

Також, є перспективним напрямом організація «гарячої лінії» для суб'єктів РЗ, за якою вони могли б отримувати актуальну інформацію про погодні умови, консультації з графіку технологічного процесу, внесення мінеральних добрив тощо.

З метою створення сприятливих умов для подальшого розвитку РЗ, посилення стимулюючої ролі державного регулювання та підвищення ефективності адміністративно-правового впливу на діяльність суб'єктів РЗ слід впроваджувати адміністративно-правовий режим стимулювання виробництва зернових культур.

Для суб'єктів РЗ має бути вироблено та запропоновано до реалізації комплексний адміністративно-правовий режим – режим стимулювання виробництва зернових культур, який встановить спрощені та прискорені адміністративні процедури, дозволить заощадити фінансові ресурси, створить додаткові конкурентні переваги тощо.

Визначаючи ступінь достатності державного регулювання РЗ, можна стверджувати про необхідність для держави контролювати процеси виробництва, розподілу та обміну зернових культур. На нашу думку, необхідність державного регулювання РЗ додатково обґрунтовується і тим, що забезпечення продовольчої безпеки є однією із суспільно важливих функцій держави. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів РЗ має виважено поєднувати свободу підприємництва, а також дотримання інтересів суспільства та держави загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Порожній стіл. Із проблеми вартості голод у 2023 році перетвориться більше на проблему доступності. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/golod-u-2023-roci-zalishitsya-problemyu-dlya-vsiyeji-planeti-prognoz-ekspertiv-50297805.html>
2. У світі швидко зростає кількість тих, хто голодує, у 2023 році буде ще гірше. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/u-sviti-shvidko-zrostaje-kilkist-golodujuchih-u-2023-rotsi-bude-shche-girshe-the-guardian-1625291.html>
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Коваленко О. А. Рослинництво. Курс лекцій. Микол-й нац. аграр. ун-т. Миколаїв. 2014. 331 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3141/1/Kovalenko_O.Rosl_KL.pdf
5. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 4 лип. 2002 р. № 37-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15?find=1&text=%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE+%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BB%D1%8F%D0%B3%D0%B0%D1%94+%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8E+%D1%83+%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85#n160>
6. Андрущенко І. Г. Адміністративно-правові методи публічного регулювання злиття і поглинання фінансових установ. *Науковий журнал Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 150–154. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/2_2015.pdf